

K postavení tzv. imitativních ražeb v počátcích českého (a moravského) mincovnictví v 10. století

Jan VIDEMAN

NL 72, 2017, s. 10–25

Notes to the role of the so-called imitative coins at the beginning of the Bohemian (and Moravian) coinage of the 10th century

The article is focused on problems with the so-called imitative coins, i.e. deniers copying the Bavarian and Bohemian prototypes which are documented in boards together with official issues. In the case of the earliest phase of production of the first Bohemian coins – dating to the third quarter of the 10th century – also the so-called imitative pieces with corruptive marginal legends are registered in the contemporary boards together with the official coins bearing the name of the duke and the mint. The author brings an actualized list of these coins produced in that period and found locally. The pieces made of worse-quality metal – mostly with plated copper core – dominate among the newly documented specimens predominantly coming from important hillforts or trade centers. Based on the map of the finds and on the variability of their fabric, at least a significant part of these coins were evidently mostly produced outside of the center of the Duchy of Bohemia (Prague). Local origin can be considered also in the case of the Moravian pieces.

🔑 *denier; imitative coin; contemporary forgery.*

🔑 *denár; ražba imitativní; falsum dobové.*

První české denáry ražené v druhé polovině 10. století navázaly ikonograficky i metrologicky na bavorské vzory pocházející z mincoven v Řezně a Nabburku a na biskupské ražby z mincovny ve švábském Augšpurku. Spolu s bavorskými a švábskými denáry jsou také nejstarší české mince zpravidla nacházeny v hromadných depotech severně od našeho území, které jsou hlavním zdrojem našeho poznání o dataci, variabilitě razidel i dalších okolnostech jejich produkce. Souběžně s českými a bavorskými denáry se v těchto depotech objevují i mince, které mají shodný obrazový námět na obou stranách, kříž a kaplici, jejichž původ je však nejistý. Zatímco opisy na bavorských, švábských i českých mincích mají v této etapě mincovní produkce jednoznačnou podobu, kde

* Ing. Jan VIDEMAN, Česká numismatická společnost (Kroměříž), jan.vid@seznam.cz. Příspěvek vznikl v rámci grantového projektu GAČR č. reg. 15-22658S.

na líci je uvedeno jméno panovníka v podobě HENRICVS či HEMRICVS DVX u mincí bavorských, ODALRICVS či HENRICVS EPS u ražeb augšpurského biskupa a BOLEZLAV DVX u pražského knížete, na rubu pak název mincovny ve znění REGINA, NAPPA, AVGVSTA či PRAGA CIVITAS, byť s drobnými obměnami i koruptelami, opisy na ražbách, které bývají nazývány imitativní, napodobeniny či německou terminologií také Beischlagy, nelze věrohodně interpretovat.

Existence těchto napodobenin si povšimli takřka všichni badatelé, kteří se našim nejstarším denárovým obdobím zabývali, věnovali jim však různou míru pozornosti. V. Katz upozornil na důležitou skutečnost, že tyto napodobeniny nepředstavují homogenní skupinu, kterou by bylo možné se zabývat společně.¹ V práci F. Cacha jsou tyto mince bez podrobnějšího rozlišení shrnuty pod jeden denárový typ – Cach 16 a jeden typ velikosti a hmotnosti obolu – Cach 18.²

Základní komplexní práci věnovanou imitativním ražbám v počátcích českého mincovnictví je studie vídeňského numismatika W. Hahna, která byla ve formě přednášky prezentována na konferenci Denárová měna na Moravě v roce 1979 a ve sborníku z tohoto sympozia je i publikována.³ Součástí Hahnovy studie je katalog všech jím zdokumentovaných ražeb, ve kterém je zastoupeno 15 různých variant imitativních denárů a jeden obol tzv. 3bodového typu, 24 variant 9bodového typu, opět včetně jednoho obolu, a 3 varianty 4bodového typu, které uzavírají první etapu české denárové produkce. Stěžejním momentem Hahnovy studie je ovšem hypotéza o českém původu celé jím prezentované skupiny napodobenin. Argumentace se opírá o několik skutečností. Především je zde absence napodobenin tzv. 6bodového typu, který byl ražen v Bavorech, nikoliv však v Čechách.⁴ Dále Hahn argumentuje absencí projevu kvadratického vedení razidel u imitací, které považuje za systémový projev technologického postupu ražby v bavorských mincovnách, chybějící naopak u nejstarších ražeb českých.⁵ Následně usiloval W. Hahn o podporu své hypotézy i získáním výstupů z materiálových analýz, která však nepřinesla jednoznačné výsledky.⁶ Zformuloval i další názor, podle kterého ražba napodobenin, nebo alespoň

¹ KATZ, Viktor: *O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.*, Praha 1935, s. 38–39.

² CACH, František: *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, (dále v katalogu jen Cach 1970), s. 18.

³ HAHN, Wolfgang: *Imitativprägungen nach früher bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden*, in: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století), ed. Jiří Sejbal, Brno 1986, (dále v katalogu jen Hahn 1986), s. 285–299.

⁴ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 293.

⁵ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 291.

⁶ HAHN, Wolfgang: *Weitere Ergebnisse aus mikrochemischen Metallanalysen: Vergleichsserien bayerischer, böhmischer, polnischer und imitativer Münzen aus dem 10. und beginnenden 11. Jahrhundert*, *Litterae numismaticae Vindobonenses* 3, 1987, s. 543–554; HAHN, W.: *Nové poznatky k metalurgii českých mincí 10. století*, Zprávy brněnské pobočky Československé numismatické společnosti č. 61–62, 1987, s. 9–11. K tématu podrobněji RICHTERA, Lukáš – VIDEMAN, Jan – ZMRZLÝ, Martin: *Materiálové analýzy mincí z polohy Kostice-Zadní Hrád*, *Archeologické rozhledy* 65, 2013, (dále v katalogu jen Richtera – Videman – Zmrzlý 2013), s. 872–877.

části z nich, předcházela oficiálnímu zahájení ražby mince v Čechách, Hahnem kladené až k letům 973/974, a místem jejich původu byly neoficiální dílny pracující bez účasti a svolení panovníka.⁷

K Hahnově tezi o původu a dataci imitativních ražeb se z českých autorů vyjádřil odmítavě J. Šůla ve své studii o denárech s domnělým jménem kněžny Adivy zveřejněné v témže sborníku ze symposia Denárová měna na Moravě.⁸ Ohrazuje se nejen proti možnosti neoficiální mincovní produkce bez kontroly knížete, ale i proti pozdní dataci počátku ražby oficiálních českých knížecích ražeb vůbec. Samostatná studie věnující se problematice imitací v počátku českého mincovnictví avizovaná v Šůlově studii ovšem dosud z pera českých autorů nevzešla.

Otázka datace samotného počátku ražby českých knížecích denárů je logicky s úvahami o postavení imitativních ražeb nedílně spojená a nelze ji tedy pominout ani na tomto místě. Argumenty české vědecké numismatiky proti tezím zahraničních autorů, W. Hahna a S. Suchodolského, shrnul Z. Petráň ve své práci *První české mince* a postavil se za názor o počátku ražby české mince za Boleslava I. (935–972), někdy v letech 960–962.⁹ Napodobeninám ovšem i on ve své práci věnuje pouze okrajovou zmínku.¹⁰

K dnešnímu datu je k dispozici přece jen významně vyšší množství informací a nových poznatků, než tomu bylo před dvěma či třemi desetiletími, kdy byly výše zmíněné polemiky vedeny. Velmi cenou pramennou základnu představují zejména revize starších hromadných depotů, ať už zpracované domácími, či zahraničními autory. Z domácích prací je nutné zmínit zejména studii L. Polanského a J. Lukase o přeražbách českých denárů z poděbradského nálezu.¹¹ Oba autoři zde detailně analyzovali chronologii jednotlivých českých denárových typů či variant tzv. mladšího bavorsko-švábského typu a ze zastoupení v nejvýznamnějších hromadných depotech na území dnešního Polska vyvodili důležité závěry týkající se jejich datace.¹² A z těch také vyplývá, i když to autoři explicitně nevyslovují, i časové vymezení předcházející, počáteční fáze českého mincovnictví. Datují-li totiž autoři ražbu všech, i nejstarších variant českého mladšího bavorsko-švábského typu až do období konce 70. let 10. století, pak produkce jediného předchozího typu, typu staršího bavorsko-švábského čili 9bodového, musela trvat až do této doby. Tj. minimálně část emisí 9bodového typu vznikla nikoli za vlády Boleslava I. (935–972), ale až za vlády jeho syna,

⁷ HAHN, Wolfgang: *BLAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen*, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29, 1978/1979, s. 77.

⁸ ŠŮLA, Jaroslav: *Adiva, Adila a její pražský denár*, in: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudálního (8.–12. století), ed. Jiří Sejbál, Brno, s. 190–191.

⁹ PETRÁŇ, Zdeněk: *První české mince*, Praha 1997, s. 54–61.

¹⁰ PETRÁŇ, Z.: *První české mince*, s. 60.

¹¹ POLANSKÝ, Luboš – LUKAS, Jiří: *Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 39–90.

¹² POLANSKÝ, L. – LUKAS, J.: *Přeražby*, s. 85.

Boleslava II. Otázkou pak zůstává jen to, jaká poměrná část z několika emisí českého 9bodového typu náleží vládě toho kterého z prvních dvou Boleslavů a zda první z nich vůbec ražbu české mince zahájil. K podobnému závěru dospěl aktuálně i J. Lukas, v nově vydaném katalogu nálezů Chýští. Konstatuje zde, že ražba českých denárů byla zahájena až v 70. letech 10. století, pravděpodobně hned na samém jejich počátku.¹³ Takto nastíněný obraz potvrzují i nové edice polských nálezů¹⁴ i další nedávné práce polských autorů.¹⁵ Pro utváření pohledu na počáteční fázi českého mincovnictví je významný zejména obsah nálezů z Ciechanowa uloženého v polovině 70. let 10. století bez zaznamenaných českých ražeb.¹⁶ Datace vůbec nejstaršího dosud uváděného nálezů se zastoupením české mince, jediného z doby před rokem 970, nálezů v estonské Kumně (Metsaküla), byla oproti dříve předpokládanému datu uložení 964/965¹⁷ posunuta také až do poloviny 70. let 10. století.¹⁸

Jako příspěvek k samotné problematice tzv. imitativních denárů zde předkládám aktualizovaný přehled jejich nálezů na území Čech a Moravy doplněný o některé dosud nepublikované nálezy z posledních let.

¹³ LUKAS, Jiří: *Nález českých denárů v Chýšti*, in: Denárový poklad z Chýští. Publikace k výstavě „Denárový poklad století“, ed. Ladislav Nekvapil, Pardubice 2016, s. 9–12.

¹⁴ BOGUČKI, Mateusz – ILISCH, Peter – SUCHODOLSKI, Stanisław: *Frühmittelalterische Münzfunde aus Polen Inventar IV, Klempolen, Schlesien*, Warszawa 2013; GORLIŃSKA, Dobrochna – SUCHODOLSKI, Stanisław – BOGUČKI, Mateusz – ILISCH, Peter – MALARCZYK, Dorota – NOWAKIEWICZ, Tomasz: *Frühmittelalterische Münzfunde aus Polen Inventar III, Masowien, Podlachien, Mittelpolen*, Warszawa 2015.

¹⁵ SUCHODOLSKI, Stanisław: *Pierwsza fala monet zachodnioeuropejskich w X wieku na Mazowszu i w Polsce Środkowej*, in: Numismatika średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym, Warszawa 2012, s. 177–188; JANKOWIAK, Marek: *Two systems of trade in the Western Slavic lands in the 10th century*, in: Wolińskie Spotkania Mediewistyczne II. Economies, Monetisation and Society in the West Slavic Lands 800–1200 AD, eds. Mateusz Bogucki – Marian Rębkowski, Szczecin 2013, s. 137–148.

¹⁶ Srov. SUCHODOLSKI, S.: *Pierwsza fala*, s. 180–183.

¹⁷ MOLVÖGIN, Arkadi: *Die Funde Westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland*, Hamburg 1994, s. 32–35; k pozici v soupise nejstarších nálezů s českým zastoupením srov. PAUKERT, Josef: *Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví*, Numismatické listy 60, 2005, s. 69.

¹⁸ JANKOWIAK, M.: *Two systems*, s. 143, pozn. 32.

JEDNOTLIVÉ NÁLEZY IMITATIVNÍCH DENÁRŮ V ČECHÁCH

3BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských vzorů z období před rokem 967)

B-01: KOUŘIM (okr. Kolín), před 1999.

Minci popsala pouze slovně J. Hásková v souvislosti s tzv. kazaňským denárem, jako příklad dalšího odražku mince z méně hodnotného kovu. Označila ji za minci velikosti obolu, zhotovenou ze slitiny, připomínající na první pohled mosaz. Jako místo nálezu uvedla pouze Kouřimsko, bez bližšího upřesnění, podle pozdější informace nálezce byla nalezená přímo na hradišti Stará Kouřim.¹⁹

Av.: rovnoramenný kříž s kuličkami ve třech úhlech ramen.

Rv.: kaplice o dvou schodech, uvnitř s velmi primitivním nápisem VZN.

Metrologie: 0,7822 g; 15,71 x 15,25 mm.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Hásková 1999, s. 110.

Sbírka: Národní muzeum.²⁰ Zvětšeno 2:1.

¹⁹ HÁSKOVÁ, Jarmila: *Počátky českého mincování ve výpovědi nálezce z Kazaně*, Numismatické listy 54, 1999, (dále v katalogu jen Hásková 1999), s. 110.

²⁰ HÁSKOVÁ, J.: *Počátky*, s. 110, pozn. 31. Za ověření této informace, dohledání, metrologii a fotografii mince děkuji PhDr. L. Polanskému.

B-02: PŘÍBRAM-OKOLÍ (okr. Příbram), před 2006.

Mince nalezená detektorem kovů na blíže neurčeném místě na poli v okolí Příbrami. Mince byla pod různými popisy nabízena v roce 2006 na aukčním serveru aukro, na mailový dotaz podal prodejce autorovi článku pouze tuto obecnou informaci.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po kuličce; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní zrcadlově obrácený nápis ELLIN; opis: viz obr.

Metrologie: nezjištěna.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: neznámá. Zvětšeno 2:1.

B-03: KOZÁROVICE (okr. Příbram), 2013.

Mince nalezená detektorem kovů na hradišti, které patřilo k nejvýznamnějším opevněným sídlištím ve středním Povltaví v 10.–11. století, snad bylo správním střediskem oblasti.²¹

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po kuličce; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní zdeformovaná sestava linií; opis: viz obr.

Metrologie: 1,017 g; 21,1 mm.²²

²¹ ČTVERÁK, Vladimír – LUTOVSKÝ, Michal – SLABINA, Miloslav – SMEJTEK, Lubor: *Encyklopedie hradišť v Čechách*, Praha 2003, s. 147–148.

²² V metrologickém popisu není uvedeno natočení líce vůči rubu, není totiž možné jednoznačně určit začátek opisu v aversu. Vyobrazení ukazuje vzájemné postavení dle skutečnosti.

Analýzy – EDX: výsledky na různých místech povrchu se zaměřením na charakteristická místa ukazují jednoznačně na pocínované měděné falsum.²³

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zvětšeno 2:1.

B-04: RADOVESNICE II (okr. Kolín), 2014.

Citace: Hahn 1986, 10.

Lit.: Lukas 2014,²⁴ tam uvedeny bližší údaje a fotografie mince.

9BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských/českých vzorů z let cca 967–976/7)

B-05: PRAHA-HRADČANY, 1927.

Mince nalezená při archeologických výzkumech na třetím nádvoří pražského hradu v sondě uvnitř hliněného valu.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách, opis: nezjistitelný.

Rv.: kaplice, nápis pod lomenicí i opis nezjistitelné.

Pozn.: obraz na minci pravděpodobně poškozen dvojrázem.²⁵

Metrologie: neuvedena.

Analýzy: neprováděny, P. Radoměřský popisuje minci jako „stříbrný denár.“

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Radoměřský 1955,²⁶ s. 15, 18, tab. I, č. 2.

Sbírka: Archeologický ústav AV ČR, č. př. 727.

B-06: LIBICE NAD CIDLINOU (okr. Nymburk), 1949.

Mince nalezená při archeologických výzkumech, v sondě na severní straně hradiska.

Metrologie: neuvedena.

Analýzy: pocínované měděné jádro.²⁷

²³ Za provedení analýz a za souhlas s předběžným uvedením výsledků u této mince, stejně jako denárů B–08, B–09 a M–03 děkuji RNDr. L. Richterovi, Ing. M. Zmrzlému a Mgr. M. Mazíkovi. Podrobné výsledky budou publikovány samostatně.

²⁴ LUKAS, Jiří: *Nález denáru – imitativní ražby u obce Radovesnice II (okr. Kolín)*, Numismatický sborník 28/1, 2014, s. 113–117.

²⁵ Za poskytnutí fotografie k prostudování děkuji PhDr. L. Polanskému.

²⁶ RADOMĚŘSKÝ, Pavel: *Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze*, Časopis Národního muzea, odd. věd společenských, 124, 1955, s.12–38.

²⁷ Předběžná informace poskytnutá L. Polanským a J. Lukase, srov. VIDEMAN, J. – MACHÁČEK, J.: *Nové nálezy*, s. 863.

Citace: Hahn 1986, č. 32.

Lit.: Turnwald 1956;²⁸ Turek 1981,²⁹ s. 33; Hásková 1985,³⁰ s. 51, č. 1.

B-07: LIBICE NAD CIDLINOU (okr. Nymburk), 1973.

Mince nalezená při archeologických výzkumech zhruba uprostřed vnitřního hradiska v druhotném zásypu rybářské sádky jednou obnovované.

Metrologie: 1,3878 g; 21,5 x 21,3 mm.

Analýzy: pocínované měděné jádro.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Turek 1981, s. 33; Hásková 1985, s. 51, č. 2.

Sbírka Národní muzeum. Obr. viz příloha č. I.³¹

B-08: KOZOJEDY-DŘEVÍČ (okr. Beroun), 2012.

Mince nalezená detektorem kovů v JZ části plochy hradiště. Význam hradiště v 10. století dokládají další nedávno souborně zpracované mincovní nálezy.³²

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách; opis nezjistitelný.

Rv.: kaplice, z nápisu pod lomenicí zřetelná jen část: ΛΛ, opis nezjistitelný.

Metrologie: 0,782 g; 20,4 mm (mince perforována korozí).

Analýzy – EDX: výsledky na různých místech povrchu se zaměřením na charakteristická místa ukazují na pocínované/postříbřené (?) měděné falsum.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zvětšeno 2:1.

²⁸ TURNWALD, Kristián: *Nález tzv. následního denáru na Libici v roce 1949*, Numismatické listy 11, 1956, s. 1–12.

²⁹ TUREK, Rudolf: *Poznámky k nálezům denárů 10. věku v Libici nad Cidlinou*, Numismatické listy 36, 1981, (dále v katalogu jen Turek 1981), s. 33–38.

³⁰ HÁSKOVÁ, Jarmila: *K problematice počátků slavníkovského mincování*, Sborník Národního musea v Praze 39, 1985, (dále v katalogu jen Hásková 1985), s. 51–54.

³¹ Za poskytnutí fotografie k prostudování a metrologii děkuji PhDr. L. Polanskému.

³² PROFANTOVÁ, Naďa – STOLZ, Dan – VIDEMAN, Jan: *Kovové mince a ozdoby z hradiště Dřevíč, okr. Rakovník*, Archeologie západních Čech, Plzeň 2012, s. 29–36.

B-09: KOLÍN, místní část LIPANY (okr. Kolín), 2015.

Mince nalezená detektorem kovů na poli severně od Lipan místní části města Kolína.

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, pod ní nápis VV; opis: viz obr.

Metrologie: 0,941 g; 20,6 mm.

Analýzy – XRF: Ag 0,11 %, Cu 54,26 %, Pb 2,95 %, Sn 16,03 %, Hg 2,41 %, Fe 0,84 %, P 2,97 %, jiný prvek 22,16 % (průměrné hodnoty ze tří měření na líci a tři měření na rubu mince).

Hydrostatika: 7,64 g/cm³.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zvětšeno 2:1.

B-10: NETOLICE (okr. Prachatice), 2016.

Nález jednotlivé mince detektorem kovů, na významném přemyslovském hradišti z 10.–13. století v jižních Čechách či jeho blízkém okolí.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.³³

HROMADNÉ NÁLEZY Z 10. STOLETÍ Z ÚZEMÍ ČECH OBSAHUJÍCÍ IMITATIVNÍ DENÁRY

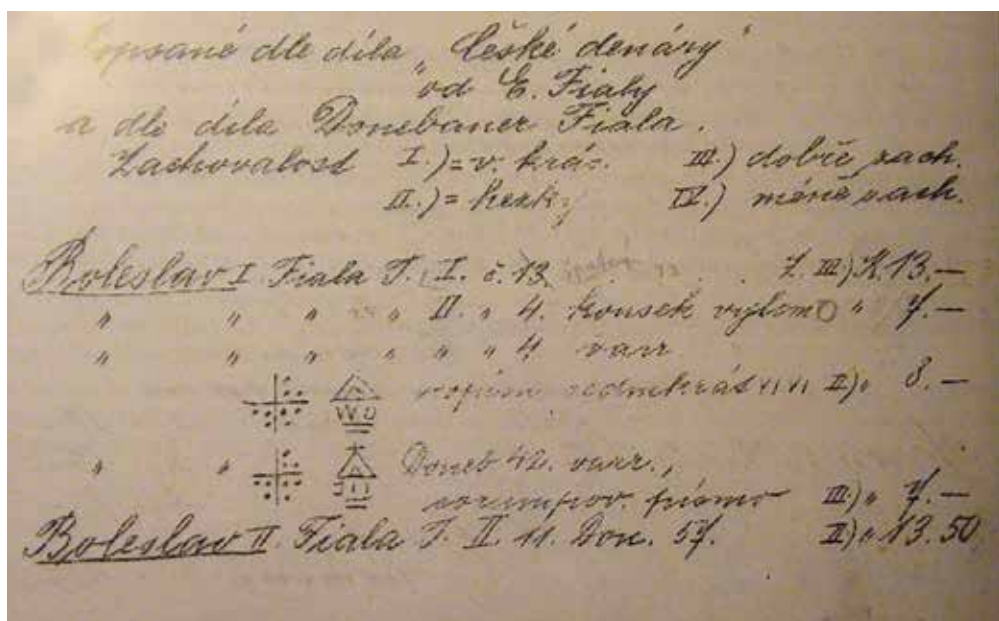
D-01 NOVÝ DVŮR, samota u Duchcova (okr. Ústí nad Labem), 1869.

Nejstarší alespoň částečně zdokumentovaný hromadný denárový depot z českého území vyoraný na poli náležejícím oseckému klášteru 4. října 1869. Část nálezů včetně nádoby se dostala do sbírky E. Mikše. Od toho získal informace o obsahu depotu E. Fiala, který je roku 1891 reprodukuje následně: „*Die denar, etwa 300 an der Zahl, befanden sich in kleinen Grafitgefäße* ,

³³ Za předběžnou informaci děkuji PhDr. J. Lukasovi. Mince bude publikována zpracovateli nálezů v samostatném článku.

es waren dies 1. Böhmische Denare des Herzogs Boleslaw I. und II. (etwa 50 Stk.), 2. Des bairischen Herzogs Heinrich I. 947-955 (etwa 150 Stk.), 3. Des Bischofs Udalrich von Augsburg 923-972 (nur. 10 Stk.), den Rest bildeten, laut Aufzeichnung des Hrn. Miksch in Prag, unbestimmte Denare. "Právě mezi těmito „neurčitelnými“ ražbami můžeme tušit námi sledované imitace. Z nich byly blíže popsány pouze obol Cach 18,³⁴ 3bodový denár Hahn 1986, č. 52³⁵ a pravděpodobně také denár vyobrazený v prodejním seznamu E. Mikše z roku 1904 (viz obr. 1).

Lit.: Fiala 1891,³⁶ s. 13, pozn. 8; Fiala 1895;³⁷ Smolík 1899,³⁸ s. 22-23; Cach 1970, s. 55, č. 31.

●□ 1: Denáry, pravděpodobně z novodvorského nálezů,
v prodejním seznamu E. Mikše z roku 1904.

³⁴ CACH, F.: *Nejstarší české mince I.*, s. 18, s. 55, nález č. 31.

³⁵ HAHN, W.: *Imitativprägungen*, s. 289, 296, č. 52.

³⁶ FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischen Münzen und Medaillen. I. Band*, Praha 1891.

³⁷ FIALA, Eduard: *České denáry*, Praha 1895.

³⁸ SMOLÍK, Josef: *Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje*, Praha 1899.

D-02 ZBEČNO (okr. Rakovník), před 1938.

Drobný depot sestávající z osmi denárů³⁹ 3-, 6- a 9bodového typu bez zastoupení českých ražeb obsahoval jednu minci, která je snad napodobeninou augšpurského denáru biskupa Oldřicha (923–973).⁴⁰ Druhá ze sporných mincí, J. Háskovou blíže neurčená, je v pozdějších pracích W. Hahna zahrnuta mezi řezenské denáry.⁴¹

Lit.: Hásková 1970,⁴² s. 106–107, č. 7.

D-03 SBĚŘ (okr. Jičín), před 1903.

Drobný depot sestávající z pěti denárů, který je znám pouze z kartotéky numismatické sbírky sběratele Josefa Matějky (1858–1921) uložené v Městském muzeu v Hořicích v Podkrkonoší, bez vyobrazení, pouze se slovním popisem. Všechny denáry náležejí k 9bodovému typu, čtyři z nich lze identifikovat jako bavorské denáry Jindřicha II. z řezenské mincovny, denár popsán pod č. 3 je pravděpodobně imitativní ražbou.

Lit.: Lukas 2009,⁴³ s. 102, č. 3.

NÁLEZY IMITATIVNÍCH DENÁRŮ NA MORAVĚ

9BODOVÝ TYP

(napodobeniny bavorských/českých vzorů z let 967–976/7)

M-01: KOSTICE (okr. Břeclav), 2009–2010.

Denár nalezený při archeologickém výzkumu zázemí hradiště Pohansko v lokalitě Kostice-Zadní Hrud, v zahloubeném objektu č. 73, podlouhlé sídlištní jámě, těsně nade dnem objektu, je dosud neznámou imitativní ražbou nejasného původu.

Metrologie: 0,944 g; 20,7 mm.

Analýzy – EDX: Ag 90,9 %, Cu 8,1 %.

Hydrostatika: 8,88 g/cm³.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Videman – Macháček 2013,⁴⁴ s. 854, č. 2; Richtera – Videman – Zmrzlý 2013, s. 874, č. 4.

³⁹ Denár knížete Oldřicha uvedený v katalogu pod č. 9 jako sporný, co do příslušnosti k souboru, je téměř jistě novodobým falem k nálezu dodatečně přiloženým.

⁴⁰ HÁSKOVÁ, Jarmila: „Curtis Stbecna“ a nejstarší doklady její existence, Numismatické listy 25, 1970, s. 106–107, č. 7.

⁴¹ HÁSKOVÁ, J.: „Curtis Stbecna“, s. 106–107, č. 8; HAHN, W.: *Moneta Radasponensis*, Braunschweig 1979, č. 10e6, av. 92.

⁴² HÁSKOVÁ, J.: „Curtis Stbecna“, s. 102–110.

⁴³ LUKAS, Jiří: *Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století*, Numismatické listy 64, 2009, s. 101–108.

⁴⁴ VIDEMAN, Jan – MACHÁČEK, Jiří: *Nové mincovní nálezy z dolního Podyjí v kontextu rané středověké Moravy*, Archeologické rozhledy 65, 2013, s. 851–871.

M-02: KOSTICE (okr. Břeclav), 2009.

Denár nalezený při detektorové prospekci několik desítek metrů od prostoru archeologického výzkumu v lokalitě Kostice-Zadní Hrud, dosud neznámá ražba 9bodového typu s opisem OTTO DVX na líci a zkomoleným opisem na rubu. Podle jména na aversu lze minci přidělit bavorskému vévodovi Otovi Švábskému (976–982), s jeho nástupem je však spojeno zavedení 4bodového typu, 9bodové denáry tohoto vévody nejsou známy. Vzhledem k tomu, že opis na rubu je zcela zkomolený, může se jednat o napodobeninu.

Metrologie: 1,043 g; 19,6 x 19,0 mm.

Analýzy – EDX: Ag 94,4 %, Cu 5,6 %.

Hydrostatika: 8,52 g/cm³.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: Videman 2010;⁴⁵ Videman – Macháček 2013, s. 856, č. 5; Richtera – Videman – Zmrzlý 2013, s. 874, č. 3.

M-03: RADSLAVICE (okr. Vyškov), 2011.

Mince nalezena pomocí detektoru na západní straně vnějšího líce valu hradiště Radslavice-Zelená Hora. Dosud byly z tohoto hradiště známy denárové ražby pouze z mladšího období,⁴⁶ i když jeho funkce je doložena již v střední době hradištní.⁴⁷

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, v ní nápis CDO (zdeformovaný); opis: viz obr.

Metrologie: 0,923 g; 19,0 mm.

Analýzy – EDX: mince je dobovým falsem z prakticky čisté mědi se stopově dochovanými pozůstatky pocínování.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: soukromá. Zvětšeno 2:1.

⁴⁵ VIDEMAN, Jan: *Neznámý typ denáru Oty Švábského (976–982) nalezený na jižní Moravě*, *Folia numismatica* 24/1, 2010, s. 13–22.

⁴⁶ VIDEMAN, Jan – PAUKERT, Josef: *Moravské denáry 11.–12. století*, Kroměříž 2009, s. 463, nález č. 215.

⁴⁷ ČIŽMÁŘ, Miloš: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 221; PROCHÁZKA, Rudolf: *Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku*, Brno 2009, s. 195–201.

M-04: JEVÍČKO (okr. Svitavy), 2013.

Detektorový nález povrchovou prospekci, údaje o přesné poloze místa nálezu jsou k dispozici v databázi Archeologického ústavu ČR v Brně.⁴⁸

Av.: kříž, ve třech jeho úhlech po třech kuličkách; opis: viz obr.

Rv.: kaplice, pod ní nápis CDO (zdeformovaný); opis: viz obr.

Metrologie: nezjištěno, mince rozlomená na tři díly, v současnosti před konzervací.

Analýzy: neprováděny, podle vzhledu téměř jistě též Cu povrchově pokovené dobové falsum.

Citace: Hahn 1986, nezná.

Lit.: nepublikováno.

Sbírka: Archeologický ústav AV ČR Brno. Zvětšeno 2:1, zvýrazněné obrysy.⁴⁹

Předkládaný soupis ukazuje na nový prvek v problematice tzv. imitativních ražeb, kterým je výrazný podíl dobových fals či ražeb z méněhodnotného kovu mezi imitacemi z jednotlivých nálezů na našem území. Najít obecně platné vysvětlení pro tento jev je jedním z úkolů dalšího bádání. Problematiky jsem se dotkl i s dalšími spoluautory v nedávno publikovaných pracích o jiných nálezo- vých souborech z 10. století obdobného charakteru.⁵⁰ I na tomto místě je třeba zmínit publikované poznatky z okolních zemí, byť každé teritorium a časový

⁴⁸ Za souhlas k publikování děkuji doc. PhDr. Pavlu Kouřilovi, CSc.

⁴⁹ Pro lepší čitelnost jsou vzhledem ke stavu mince na fotografiích zvýrazněny kontury obrazu a opisů.

⁵⁰ BLÁHA, Josef – LUKAS, Jiří – VIDEMAN, Jan: *Revize souboru mincí nalezených při archeologickém výzkumu v letech 1983–1984 v Pekařské ulici v Olomouci*, Numismatické listy 70, 2015, s. 22–54; VIDEMAN, Jan: *Významná centra na Moravě v 10.–11. století pohledem nálezů mincí – aktuální stav poznání. I. Hradiště Staré Zámky v Brně-Lišni*, Přehled výzkumů 56–2, 2015, s. 201–219 a FOJTÍK, Pavel – VIDEMAN, Jan – RICHTERA, Lukáš – MAŽÍK, Michal – ZMRZLÝ, Martin: *Dva cenné mincovní nálezy z 10. století z Držovic (okr. Prostějov)*, Numismatický sborník 29/2, 2015, s. 149–161.

úsek má svá specifika.⁵¹ Opatrně vyslovované teze o možné roli těchto ražeb v lokální peněžní směně⁵² bude nutné dále testovat v širším kontextu peněžně-ekonomického vývoje. Argumentem pro tento výklad je jistě příliš vysoká hodnota stříbrného denáru pro menší obchodní transakce a zřejmě vyšší rozsah monetizace směny v sledovaném údobí, než se ještě nedávno předpokládalo.

Žádná z nově objevených mincí není provázána s razidly známých bavorských nebo českých oficiálních ražeb. Lze však stanovit pravděpodobné vzory, které tyto ražby napodobují:

U denáru 3bodového typu z Kozárovic je evidentní vysoká míra zkorumpovanosti jak legend v opisech, tak nápisu pod lomenicí, jakékoli určení původního vzoru je prakticky nemožné.

Druhý prezentovaný 3bodový denár z okolí Příbrami je napodobeninou řezenských denárů mincmistra ELLIN typu Hahn 10d.⁵³

Obě nově získané 9bodové imitace z českých nálezů, mince z Dřevíče a Lipan, můžeme přiřčenit ke skupině napodobenin č. 34–42 z Hahnova katalogu z roku 1986 a označit je opět za napodobeniny řezenských vzorů typu Hahn 15k.⁵⁴

Zbylé dva nálezové exempláře, mince z Radslavic a Jevíčka, jsou mimořádně významné tím, že pocházejí podle všeho ze stejných razidel. Platí to minimálně pro stranu s kaplicí, u strany s křížem je zde, ne-li shoda, tak alespoň velmi blízká podobnost. Drobné odchylky s ohledem na stav rozlomeného exempláře z Jevíčka nelze bez další manipulace s mincí v tuto chvíli ověřit. Téměř s jistotou lze říct, že obě mince napodobují některou z variant českého denáru Cach 13 či 14 s nápisem BO, CDO pod lomenicí, strana s kaplicí mohla vzniknout jako zrcadlově převrácený obraz denáru Cach 13. Obdobně našla pravděpodobný vzor v českém denáru Cach 13 J. Hásková při hodnocení druhé z imitativních ražeb z hradiště na Libici z roku 1973.⁵⁵ V obou případech se jedná o napodobení některé z pozdních emisí českých denárů 9bodového typu, kde i u oficiálních ražeb zjišťujeme výraznější trend ke koruptelám.

Mince z Radslavic a Jevíčka pocházejí z lokalit vzdálených od sebe vzdušnou čarou přibližně čtyřicet kilometrů. Místní, tedy moravský původ obou ražeb, je víc než pravděpodobný. Tento názor byl již dříve vysloven i u obou napodobenin z Kostic.⁵⁶

⁵¹ SUCHODOLSKI, S.: *Moneta fałszywa w Polsce we wczesnym średniowieczu*, in: *Fałszerstwa i naśladownictwa monet. XI Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli*, ed. M. Gaczarzewicz, Poznań 1998, s. 37–47; BOGUCKI, Mateusz: *Forged Coins in Early Medieval Poland*, *Wiadomości numizmatyczne* 52, s. 209–236; WIECHMANN, Ralph: *Kupfer und Messing statt Silber. Münzimitationen des 11. und 12. Jahrhunderts aus Nordostdeutschland*, in: *Wolińskie Spotkania Mediewistyczne II. Economies, Monetisation and Society in the West Slavic Lands 800–1200 AD*, eds. Mateusz Bogucki – Marian Rębkowski, Szczecin 2013.

⁵² WIECHMANN, R.: *Kupfer*, s. 267–312.

⁵³ HAHN, W.: *Moneta*.

⁵⁴ HAHN, W.: *Moneta*.

⁵⁵ HÁSKOVÁ, J.: *K problematice počátků*, s. 52.

⁵⁶ VIDEMAN, J. – MACHÁČEK, J.: *Nové mincovní nálezy*, s. 854.

●□2: Srovnání imitativní ražby B-07 z Libice (vlevo) s denárem Cach 13 (vpravo). Zvětšeno 1,5:1.

●□3: Srovnání reversu imitativní ražby M-03 z Radslavic (uprostřed) s jednou z variant denáru Cach 13 či 14, resp. Hahn 2002, č. 28,⁵⁷ (vlevo) a Cach 13, resp. Hahn 2002, č. 30 (vpravo). Zvětšeno 1,5:1.

V průběhu přípravy této studie, která je publikačním zpracováním příspěvku předneseného na konferenci v Bechyni na podzim rok 2015, došlo k odkrytí dalších pravděpodobně zcela nových depotů, jejich obsah má pro danou problematiku značný význam. Bohužel, jak je obvyklé snad ve všech dobách, shromáždění věrohodných a úplných poznatků o jejich obsahu naráží na různé obtíže. Prvním z nich je údajný poklad mincí, šperků a zlomkového stříbra objevený zřejmě na dnešním česko-polském pomezí, podle neověřených informací v prostoru mezi Broumovem a Walbrzychem. Jeho součástí měly být i české denáry 9bodového typu v počtu několika desítek, které se následně objevily v numismatických aukcích i v nabídce několika obchodníků. V depotu, jehož datum uložení podle dostupných informací spadá někde k roku 980, byly kromě regulérních ražeb zastoupeny i různé imitace, včetně dosud neznámých

⁵⁷ HAHN, Wolfgang: *Die älteste böhmische Münzprägung Boleslaus II. – eine Materialzusammenstellung*, in: *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, eds. Ryszard Kiersnowski – Stefan K. Kuczyński – Marta Męciewska, – Mariusz Mielczarek – Borys Paszkiewicz, Warszawa 2002, s. 561.

variant. Druhým nálezem, který je pro počátky peněžního oběhu v Čechách neméně významný, je roztroušený depot přibližně dvou desítek bavorských mincí učiněný v západních Čechách, na blíže dosud neupřesněném místě na Plzeňsku. Mimořádný význam má stáří tohoto depotu, který zřejmě obsahoval výhradně mince z první poloviny 10. století.⁵⁸ Nejen podle něj, ale i podle narůstajícího počtu jednotlivě nalézaných mincí z období před zahájením českého mincovnictví, včetně denárů z karolinského období,⁵⁹ se rýsuje obraz, podle kterého můžeme usuzovat na poměrně intenzivní oběh západních mincí na území Čech v celém období předcházejícím zahájení vlastní mincovní produkce českými knížaty. V této souvislosti je na místě zmínit i Moravu. Zatímco případné nové nálezy karolinských mincí se Moravě vyhýbají, obraz korespondující s českým prostředím doplňuje nedávný dosud nepublikovaný drobný nález čtyř bavorských mincí západně od Znojma sestávající vesměs z denárů 3bodového typu, tedy opět ražeb z éry předcházející vlastnímu domácímu mincovnictví, ať už tento termín pojmem z pohledu dnešního společného státu, či Moravy 10. století. V moravských nálezech se navíc zřetelněji odráží již pro třetí čtvrtinu 10. století význam dálkových obchodních cest směřujících v několika tradičních větvích nejen západovýchodním, ale i severojižním směrem.

Závěr

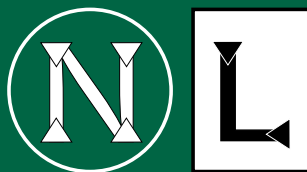
V článku jsou prezentovány nové nálezné exempláře tzv. imitativních denárů z nejstarší fáze peněžního oběhu v Čechách a na Moravě ve druhé polovině 10. století. Většina z nově nalezených mincí jsou současně „dobovými falsy“ z méněhodnotného kovu. Velké procento těchto ražeb mezi dosud známými imitacemi ukazuje na pravděpodobně vyšší rozsah monetizace lokální směny, než se dosud předpokládalo. Pokud jde o jejich původ a dataci, lze v tuto chvíli konstatovat, že mezi nimi nacházíme jak ražby napodobující bavorsko-švábské vzory, tak domácí mince české. Některé z nich, a to zcela jistě typy 3bodové, vznikly ještě před zahájením vlastní oficiální české mincovní produkce v 70. letech 10. století, některé však byly produkovány i souběžně a návazně na domácí mincovnictví. Různorodá kvalita řemeslné práce i nálezné rozvrstvení naznačují, že minimálně část z nich byla ražena mimo pražské ústředí, podle všeho na více různých významných hradištích či obchodních centrech v Čechách a také na Moravě.

Velmi důležitou podmínkou dalšího bádání nad tzv. imitativními ražbami a jejich rolí v počátku českého mincovnictví a peněžního oběhu v 10. století vůbec, je zpracování aktualizovaného korpusu razidel, který umožní zkoumání provázanosti či návaznosti na razidla oficiálních vzorů. Neméně významná je potřeba doplnění materiálových analýz u starších exemplářů uložených v muzejních sbírkách a navazující metrologická srovnání s produkcí knížecích mincoven.

⁵⁸ Za laskavou informaci o předběžném stavu poznatků tímto děkuji PhDr. M. Husovi, vedoucímu numismatického oddělení Západočeského muzea v Plzni.

⁵⁹ Aktuální přehled podává POLANSKÝ, Luboš – KRÁSNÝ, Filip – KOUT, Adam: *Kolínský denár Karla I. Velikého nalezený u Kostelního Hlavna*, Numismatické listy 70, 2015, s. 105–107.

NÁRODNÍ MUZEUM
ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST

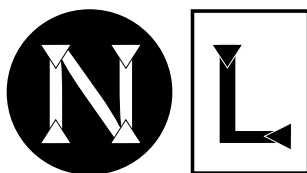
Numismatické listy

72 • 2017 • 1-2

NÁRODNÍ MUZEUM

NÁRODNÍ MUZEUM
ČESKÁ NUMISMATICKÁ SPOLEČNOST

Numismatické listy

72 • 2017 • 1-2

Vedoucí redaktor / Chief Editor: Luboš POLANSKÝ.

Redakční rada / Editors: Marek CAJTHAML, Petr HAIMANN, Dagmar KAŠPAROVÁ,
Michal MAŠEK, Jiří MILITKÝ, Věra NĚMEČKOVÁ, Vlastimil NOVÁK,
Borys PASZKIEWICZ, Zdeněk PETRÁŇ, Jiří SLÁMA, Eduard ŠIMEK,
Jan VIDEMAN, Petr VOREL.

Jazyková redakce / Language Editor: Lenka VACINOVÁ.

Redakce / Contact Address: lubos_polansky@nm.cz • 224 497 283.

Anglická abstrakta a resumé překládá / English abstracts and summaries translated
by Gabriela & Vlastimil NOVÁK.

NÁRODNÍ MUZEUM

Vydává: Národní muzeum ve spolupráci s Českou numismatickou společností.
Technická příprava a grafická úprava: Quattro-Production s. r. o.
Tisk: Kleinwächter Holding, s. r. o.

Přímý prodej zajišťuje stánek v Nové budově Národního muzea. Distribuci povinných výtisků,
výtisků pro předplatitele a distribuci volných výtisků zajišťuje Obchodní oddělení,
Národní muzeum, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1, telefon 224 497 159, fax 222 246 047
(ze zahraničí: telefon +420 224 497 159, fax +420 222 246 047), e-mail: publikace@nm.cz.
Zde se přijímají i objednávky předplatného, z ČR i ze zahraničí a poskytují informace o cenách
předplatného. Členům České numismatické společnosti zasílá Česká numismatická společnost,
Arménská 1372/10, 101 00 Praha 10 – Vršovice, telefon 271 730 775.

Vychází dvakrát ročně jako dvojčíslo.

Redakční uzávěrky jsou 1. dubna a 1. září.

Pokyny pro autory najdete na www.nm.cz/publikace.

© Národní muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1.
ISSN 0029-6074 (print), 2533-5650 (online), MK ČR E 568.